

28.03.2022

Група № 33

Урок № 44

Тема уроку: Стилістичне забарвлення лексики. Книжна й розмовна лексика

Мета уроку (формування компетентностей): предметні (знання учнів про стилістично забарвлена лексику; уміння визначати стильові ознаки текстів різних стилів, створювати власні висловлювання, керуючись стилістичною нормою і добираючи відповідну лексику, виправляти стилістичні помилки); ключові (навчально-діяльнісна, комунікативна, інформаційна, загальнокультурна, українознавча компетентності).

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 47 у базовому підручнику: Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.

2. Законспектуйте матеріал до уроку (ОСНОВНЕ):

Уживана в мові лексика у стилістично-функціональному плані переділяється на стилістичні групи. Виділяється стилістично нейтральна (загальновживана, міжстильова) лексика і обмежена певними сферами вживання та стилями (стилістично забарвлена).

Стилістично нейтральна (міжстильова) лексика – загальновживана лексика, що не пов'язана з певними функціональними різновидами мови і не має експресивного забарвлення. Вона охоплює слова, якими послуговуються всі, хто володіє мовою. Ці слова пов'язані з повсякденним життям, із спільними для більшості носіїв мови поняттями, є звичайними, зрозумілими для всіх.

Розмовна лексика – це прості слова, якими послуговуються мовці в щоденному неофіційному спілкуванні (базіка, вайло, чимчикувати, хапуга, злука, писака, читака, попобігати, попозаглядати, бос, велик, завучка, нулівка, телик, мобілка і подібн.)

Експресивно забарвлена лексика – це слова, що містять у своєму значенні компонент оцінювання, виражаютъ почуття, позитивне чи негативне

сприймання дійсності: *тяжко, гніватися, теревенити, матінка. татко, лебідоњка, чорнявенький, малесенький, землище, старезний і подібн.*

Книжна лексика – це слова, що вирізняються вузькою сферою вжитку та вносять у спілкування відтінок офіційності, науковості, урочистості. У словниках біля цих слів є позначення “кн.” (книжне) Наприклад, *народ, партія, інтелігенція, держава, мир, війна, сесія, страйк, Верховна Рада; вугілля, штрек, лебідка, трос, вагонетка* (для шахтарів), школа, гімназія, урок, учитель, кабінет, абітурієнт, студент, професор; сектор, відділ, управління .

Основну частину цієї лексики становлять терміни. **Термін** – це слово чи словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки. Найважливішою ознакою термінів є їх однозначність.

Офіційно-ділова лексика – це слова, що вживаються в офіційно-діловому стилі літературної мови

До експресивно забарвленої лексики належать діалектизми, арготизми, вульгаризми.

Діалектизми – це слова, що вживаються у мовленні не всіх людей – носіїв певної мови, а лише їх частини, яка проживає в одній з місцевостей території, де пошиrena ця мова: хтіти, меї, свеї, легінь (парубок), перун (грім), тайстра (торба), бане, просе.

Жаргонізми – один з різновидів соціальних діалектів, слова і вирази, властиві мовленню певної групи людей, об’єднаних спільністю інтересів, родом занять: коза (зразок), хата (квартира), хвіст (академ-заборгованість), дирик (директор).

Арготизми – нелітературні слова і сполучення слів, які вживаються у мовленні декласових та антисоціальних елементів (злодію, рабетирів, бомжів, шулерів тощо). Ці слова стоять поза межами літературного вжитку: *кишки (речі), карточка (обличчя)*.

Активна лексика – основна з погляду вживаності частина лексики, що вільно і постійно функціонує в різних сферах суспільного життя. До неї

насамперед належать загальновживані слова, а також окремі терміни, професіоналізми, неологізми, наявні у повсякденному спілкуванні.

Пасивна лексика – це частина лексики, що мало або зовсім не вживається у повсякденному спілкуванні, але зрозуміла носіям певної мови.

До пасивної лексики належать історизми, архаїзми, неологізми, професіоналізми, жаргонізми, арготизми.

Історизми – це слова, що вийшли з активного вжитку разом з позначуваними ними реаліями. Вони не мають у сучасній українській мові синонімічних замінників. Це назви понять матеріальної культури (одягу – *плахта, каптан, окупай, очіпок*; знарядь праці – рало, ціп, серп; старовинної зброї-лук, спис, щит; грошей – золотий); соціально-політичної сфери (раб, плебей, боярин, соцький, волость, панщина), професій (ремісник, купець, кожум яка, зброяр, човняр, водонос), звичаїв і обрядів (*досвітки, колодій*), назви колишніх міст, поселень (*Царгород, Тмуторокань, Кідекша*).

Архаїзми – це витіснені іншими синонімами назви понять, що зберігаються і нині. Наприклад: пійт – поет, студій – *студент*, зелей-ник-лікар, глагол – слово, благоденствіє – *достаток*, злато-золото, зримий – видимий, рече – *каже*. Отже, поряд з архаїзмом завжди є синонім – звичайне сучасне слово. Архаїзми використовуються в сучасній мові тільки з певними стилістичними настановами – для створення історичного мовного колориту.

Неологізми – нові слова, створені для позначення нового, раніше невідомого поняття. Вони з'являються постійно, повсякчас. Це зумовлено потребами сучасної світової цивілізації: роздержавлення, доленосний. Ці слова зберігають статус неологізмів до того часу, поки вони не стають загальновживаними. Значна кількість сучасних нормативних слів вперше була зафіксована в кінці XIX – початку XX ст.: *винахідник, дослідник, читач, гуморист, україніст, авторка, лікарка, письменниця, властивість, незалежність, націоналізація, демократизація, європеїзація*.

Крім загальномовних, виділяють **індивідуально-авторські неологізми**: незриданні слізози, яблуневоцвітно, весніти (П. Тичина); село-

затори міста, місто замайдалилось (Остап Вишня); розхмарене чоло, *світозорий* воїн (М. Рильський).

3. Виконайте тестові завдання до теми (*правильний варіант записуємо в робочий зошит*).

- 1. В якому рядку всі слова належать до виробничо-професійної лексики**
*боронування, вагранка, риштування, оранка
обмолот, резолюція, анальгін, краєвид
косовиця, чирок, ландшафт, медицина
домна, вуглекомбайн, камбуз, таекелаж
мартен, бетон, докер, референдум*
- 2. В якому рядку всі слова належать до офіційно-ділової лексики**
*біографія, закон, наказ, декларація
педрада, акт, заява, об'ява
довідка, семестр, звіт, план
аксіома, угода, квитанція, постанова
доручення, ваучер, джакузі, референдум*
- 3. В якому рядку всі слова – науково-термінологічна лексика**
*телеграма, атом, ядро, відмінок
присудок, речення, характеристика, дієслово
синус, графік, молекула, аксіома
Г косинус, орфоепія, реакція, девальвація
трикутник, апендицит, грип, гриб*
- 4. В якому рядку вжито емоційно забарвлена лексику**
*кохання, здоров'я, дитятко, хлібина
щастя, любий, папір, кротисько
боягуз, стяг, холоднеча, деревоподібний
весело, манюня, прямовисно, небесний
бліявенський, істоњки, дітище, хлопчисько*
- 5. Знайдіть речення, у якому вжито діалектизм**
*Марічка плакала, бо її цяця впала в багнюку
Він співав усі свої пісні під фанеру
Кобеняк Михайла висів на цвяшку, затуляючи вікно
У творах Марка Черемшини можна знайти багато просторічних слів.
Парубійко йшов на пасіку, бо знов, що там його буде чекати дід Іван.*
- 6. Визначте словосполучення, у якому значення виділеного слова пояснено правильно**
*гребувати землею (гребти)
надворі сльота (вологість)
безугавний лемент (голосний)*

*вдарити києм (камінь)
стояти навипиньках (тихо)*

7. Діалектне слово вжите в реченні

*Рондо написані так цікаво, що хочеться вивчити їх напам'ять.
Над високими горами, над широким плаєм вставало сонце.
Орел впинався кігтями в рамено
До князя прийшли смерди, принісши дари полів.
І вірш твій вирвався без титла, і дух твій вирвався з тенет.*

8. Укажіть правильне твердження

*Слова "трап, підлога, палуба" є професійними
Відмінок, словотвір, апостроф – це слова-терміни
Серед слів "рослина, гілка, клітина" немає термінів.
Слова "зеленесенький, оспівати, дар" є стилістично нейтральними
Слова "мушкет, коц, золото" є архаїзмами.*

9. Стилістично забарвлені слова записано в рядку

*ремонтувати, лікувати, забивати
чимчикувати, гамсетити, бубніти
лампа, читати, твердий
підкреслювати, мити, полоскати
піднімати, запускати, тягти*

10. Стилістично забарвлені слова записано в рядку

*оборона, світлина, зоопарк
індик, кришталь, вантажівка
узбіччя, шоколад, велосипед
свекрушище, тітонька, одоробло
частина, телефон, боротьба*

11. Оцінні слова подано у варіанті

*львівський, парковий, нижній
відчуття, знання, уміння
божевільний, ніякий, скупий
хатній, світливий, сусідський
уважність, сон, дозвілля*

12. Стилістично забарвлену лексику використано у реченні

Володимир Іванович Вернадський походить із давнього українського роду

*Малювати, виявляється, можна не лише олівцем, а й пензлем
Назва кольору "червоний" походить від назви комахи "червець"
Біля нашого дому поставили нові ліхтарі
Ось і прийшло мое нещастячко*

13.Укажіть рядок, що складається лише зі стилістично нейтральних слів

*веселий, реготуха, чвалати
тополя, ясний, рідний
провісник, величний, великий
звитяжний, возвеличити, виднокруг
примазався, лементував, любив*

14.Усі слова належать до активної лексики в рядку

*молоко, сум, професор, літо
ферма, сильний, дослід, атмосфера
цистерна, дядько, індикатор, сусід
облік, трава, химерний, генетика
серце, мороз, здоров'я, дім*

15.До неологізмів належать

*спікеріада, телекакс, інновація, ділер
спікер, парламент, хакер, надія
депутат, повітря, слово, священик
уряд, студент, молитва, монітор
школляр, мова, келих, мобільний зв'язок*

16.Застаріле слово є у реченні

*Всі поля і луг – у квітковому цвіту
Людська душа тисячозвука, в гірськім одбити кришталі
Козак був зодягнутий у коштовний жупан
І тінь місяцехода вже зорям не чужса
Згадавсь чомусь Іван Франко і тисячодумна Леся Українка*

17.Архаїзм вжито у реченні

*Божевілля моє, божемилля, богомілля моїм сльозам
На твоїх ланітах, як говориться в таких випадках, палає рум'янець
досади
Сама не знаю, що в ній за скарби, якого серце зберігало джина
Ополудні йду до моря і здаля бачу, що воно сміється, як маля
Озеро рівне, і чорний лебідь нечутно лине вздовж берега*

18. Історизм ужито в реченні

*В ті дні, прожиті печально і просто, все було як незайманий сніг
земля вдихне глибинно й жагучо на вишняках настоящий озон
В давній золотій печалі лебедіють небеса
Щира, кльова, щедрослова, хай живе дитяча мова!
Тут Січ стояла, тут гули майдани, димилися козацькі курені....*

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net .

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.

28.03.2022

Група № 33

Урок № 45

Тема уроку: «Стилістична роль неологізмів і застарілої лексики»

Мета уроку: навчальна: формувати вміння і навички визначати роль уживання застарілих слів і неологізмів у мовленні; розвивальна: розвивати стилістичні смаки; виховна: виховувати почуття гордості за багатство і красу української мови.

Матеріали до уроку:

1. Опрацюйте § 48 у базовому підручнику: Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти/ Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 208 с.

2. Перегляньте відео до уроку на [YouTube](#):

https://www.youtube.com/watch?v=uItAc2QBZOU&t=123s&ab_channel

3. Законспектуйте матеріал до уроку (ОСНОВНЕ):

ЛЕКСИКА ЗА ВЖИВАННЯМ

АКТИВНА	ПАСИВНА
<p>Слова, що особливо часто використовуються в мовленні, називають найсуттєвіші для суспільства реалії, поняття, ситуації.</p> <p>Наприклад: земля, вода, хліб, сонце, дерево, голова, обличчя, йти, іхати, читати, бачити, носити, білий, чорний, вгору, вниз, додому,</p>	<p>Слова з обмеженим уживанням, що позначають рідкісні реалії, предмети, терміни, власні імена, що вийшли з ужитку.</p> <p>Це історизми – слова, що позначають предмети, поняття, які зникли у зв'язку з соціально-побутовими та суспільно-політичними змінами (кольчуга, кріпак, смерд);</p> <p>архаїзми – старі назви, які в сучасній мові замінені іншими (уста-губи, чоло-лоб, ректи-говорити);</p> <p>неологізми – нові слова, що поділяються на загальномовні (менеджер, дисплей) та авторські (громовиця – Леся Українка, яблуневоцвітно – Павло Тичина.)</p>

*тут, там, він, я, ти,
сім, десятий тощо.*

Застарілі слова вживають у наукових історичних дослідженнях. У художній літературі застарілі слова використовують в історичних творах для точнішого відтворення минулого.

Склад неологізмів постійно поповнюється за рахунок слів іншомовного походження (передусім наукових, політичних, економічних термінів): *файл, компакт-диск, спікер, бонус*.

Трапляється, що деякі застарілі або маловживані слова повертаються з пасивної лексики в активну і відроджуються до нового життя: *гривня, книгозбірня, довкілля, світлина, часопис, добродій*.

Як неологізм слово існує доти, доки не стає загальновживаним, властивим мовленню багатьох людей. Так, відносно недавно неологізмами були слова *дискотека, приватизація, презентація, фуршет* тощо. Так само на початку ХХ ст. неологізмами вважалися слова *автомобіль, телефон, ліфт, футбол, чемпіон, тренер, прогрес*.

4. Практичні завдання до теми «Неологізми. Історизми. Архаїзми»

1. Згрупуйте слова (архаїзми, історизми, неологізми).

Княгиня, аршин, агітпункт, місяцехід, панцина, кібернетика, війт, кріпак, сажень, лазер, десятник, князь, термоядерний, кріогенна, техніка, бай, рать, воєвода, кошовий, сотник, хороми, мікроелектроніка, штучний інтелект, глобальний, дружина, кравчучка, гетьман, кіш, глобальний, дружина, гетьман, чадо, беркутівець, пейджер, ваучер.

2. Доберіть українські відповідники до запозичених слів.

Окупант, олімпіада, оліфа, арматура, архаїзм, біографія, біфштекс, волан, вундеркінд, декан, доза, епіграф, інформація.

3. Випишіть історизми та архаїзми.

1. Хоч нема в мене й шага, Так зате я завжди вільний. 2. Ні шкапи, ні вола не має він в підводу, Земських повинностей не відбував він зроду... 3. Уличів і тиверців билина, України віть впродовж століть. 4. Якесь невидиме дихання ворушило важкі сонні оболонки, що ледь помітно пропливали на землю. 5. І

раптом над лісом упала тиша. Бій еленів припинився. 6. Був (король) у лляній білій сорочці й сірих ногавках, м'яко заправлених у халяви чобіт із зеленої шкіри.

4. Записати правильно слова.

Д..верс.я, д.в.зія, д.ктат, д.скус.я, т.раж, реж.м, р.тм.ка, бр.гада, юр.д.чний, м.т.нг, мат.мат.ка, с.гнал, ф.з.ка, ц.рк, аф.ша, Гол.андія, Ніц.а, мадон.а, ман.а, віл.а, б.юро, к.ювет, ател.е, павіл.йон, інтерв.ю, миш.як, суб.ект, Х.юстон, кур.ер, порт.ера, грав.юра, кол.е, дос.е, грав.юра, м.юзик-хол.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

ledishade@ukr.net

У темі листа вкажіть ваше прізвище, предмет, номер групи та № уроку.